

Мўлгина емакхонани ёритиб турган чирокларнинг пилиги пастлатиб кўйилган — бу йил Лондонда нимкоронгида ўтириб овкатланиш расм бўлган. Эрве Марсена жойини топиб ўтирганда кўрдик, уни жуда кекса бир хонимнинг — леди Хемптоннинг ёнига ўтказиптилар. Эрве кекса хоним билан бир столда ўтиришга эътирози йўқ эди. Ёши ўтинкираб колган хонимлар одатда очик кўнгил бўлишади. Ва кўпинча гаройиб воқеаларни гапириб беришади. Кўзларида порлаб турган истехзо ёлкинларига караганда эса, леди Хемптон хазил-мутойибага мойил аёлга ўхшаб кўринади. — Кайси тилда сўзлашмоқни маъкул кўрасиз, жаноб Марсена? Французчами ё инглиз тилидами?

— Йўқ демасангиз, леди Хемптон, мен француз тилини афзал кўрардим.

— Лекин ёзганда инглиз мавзуларида ёзасиз-ку! "Жозеф Чемберленнинг хаёти" деган китобингизни ўқиганман. Уни ўқиб анча кўнглим ёзилди. Негаки, мен бу одамларнинг хаммасини танир эдим. Хозир нима устида ишляпсиз?

Француз йигит чукур тин олди.

— Мен Байрон хақида китоб ёзмокни орзу киламан. Лекин унинг тўғрисида жуда кўп ёзилган... Рост, янги материаллар топилипти — Мэри Шеллининг мактублари, графиня Гвиччолининг коғозлари. Аммо буларнинг бари эълон қилиниб бўлди. Мен бирон-бир номаълум хужжатларни топсам дердим, аммо ҳеч нарса тополмаяпман.

Кампир жилмайди.

— Байроннинг батамом номаълум бир саргузаштини сизга айтиб берсам, нима дейсиз?.. Эрве Марсена тўсатдан чангалзорда қийикка рўпара келган овчидай ёки биржада қайси акцияларнинг нархи кўтарилишидан хабар топган гумаштадай бирдан сергакланди.

— Байроннинг мутлақо номаълум саргузашти дейсизми? Ақл бовар қилмайди-ку, леди Хемптон? Ахир, тоғ-тоғ тадқиқотлар ёзилган бўлса...

— Уни "батамом номаълум" деб жиндай маҳобат қилдим, шекилли. Чунки бу саргузаштга алоқадор хонимнинг номи тадқиқотчиларнинг тилига тушиб бўлган. Мен леди Спенсер-Свифтни назарда тутяпман...

Эрвенинг тарвузи кўлтигидан тушиб, лабларини бужмайтирди.

— Э, э, бунақа демайсизми!.. Ха, ха, эшитганман. Аммо бу воқеанинг тафсилотларини ҳеч ким аниқ билмайди.

— Азизим Марсена, ахир бунақа воқеаларнинг тафсилотларини, умуман, биронта одам аниқ билиши мумкинми?

— Албатта, леди Хемптон. Кўп холларда ихтиёримизда мактублар, хужжатлар бўлади. Рост, баъзан мактубларда ҳам ёлгон гаплар учрайди, айрим гувоҳликларга ҳам ишониб бўлмайди. Лекин тадқиқотчининг танқидий туйғуси бор...

Леди Хемптон суҳбатдошига ўгирилиб, унга қадимий лорнети орқали қаради.

— Агар мен сизга леди Спенсер-Свифтнинг қундалигини берсам, нима дейсиз. Унинг исми Пандора эди. Бу қундалигини Байрон билан мулоқотда бўлиб юрган кезларида ёзган. Пандоранинг ундан олган мактубларини ҳам ихтиёрингизга бераман.

Ёш француз йигит мамнуниятдан яйраб кетди.

— Нима дердим, леди Хемптон? Хиндуларга ўхшаб, отам ҳам сиз, онам ҳам сиз дердим. Сизнинг шарофатингиз билан китоб ёзилиб қоларди... Сизнинг қўлингизда чиндан ҳам шу хужжатлар борми? Шунақа савол берганим учун маъзур тутасиз... Сира ақлим бовар

килмаяпти-да..,

— Йўк, — деб жавоб берди у. — Бу хужжатлар менинг кўлимда эмас, лекин уларнинг каерда эканидан хабарим бор. Улар hozirги леди Спенсер-Свифтнинг, яъни менинг пансиондаги дугонам Викториянинг кўлида. Виктория бу хужжатларни hozirга кадар хеч кимга кўрсатгани йўк.

— Ундок бўлса, нега энди менга кўрсатсин?

— Чунки бу тўғрида ундан мен илтимос киламан... Сиз хали бизнинг мамлакатимизни яхши билмайсиз, жаноб Марсена. Бу ерда сиз хар кадамда сирлар-у кутилмаган воқеаларга рўпара бўласиз. Шахар ташкарисидаги касрларимизнинг ертўлалари ва чорбоғларида чинакам хазиналар ётибди. Аммо эгалари уларга заррача кизикмайдилар. Бирорта одам хонавайрон бўлиб, уйи кимошдида сотилган такдирдагина архивлар ёруғ дунёга чиқади. Агар тутган жойидан кесадиган тадбиркор америкалик Босвеллнинг машхур коғозларини топмаганида улар крокет шарлари солинган кутида умрбод қолиб кетган бўларди.

— Ўйлайсизки, тутган жойидан кесадиган тадбиркор француз йигитнинг ҳам иши ўнгидан келади? Америкалик Босвеллнинг коғозларини бир неча минг долларга сотиб олганди. Холбуки, француз йигитда бунақа пул йўк.

— Виктория Спенсер-Свифт долларга уцадиганлардан эмас. У менинг тенгдошим, саксондан ошиб қолган. Ўзининг даромадлари унга бемалол етиб ортади. Сиз унинг кўнглини тополсангиз бас — маъкул бўлсангиз сизга коғозларини кўрсатади. Ундан ташкари, эрининг катта бувисини китобингизда чиройли қилиб тасвирлайсиз деб умид қилади...

— Лорд Спенсер-Свифт ўтиб кетганми?

— Лорд эмас, баронет... Сэр Александр Спенсер-Свифт уларнинг уругида шу унвонга сазовор бўлган сўнги шахс эди. Виктория хали ҳам ўша — Байрон меҳмон бўлган уйда яшайди... Бу Глостер графлигидаги Елизавета замонларидан қолган жуда бежирим каср... Бахтингизни синаб, бир ўша жойга бормайсизми?

— Бажону дил... агар мени таклиф қилсалар...

— Буни мен бўйнимга оламан. Бугунок Викторияга мактуб ёзаман. У сизни, албатта, таклиф қилади... Агар мактуб кескин охангларда ёзилган бўлса, бундан чўчиманг. Виктория қарилгимиз муайян устунлик беради деб хисоблайди — хаёлимизга қелган гапларни рўйи-рост, очикчасига айтмасак, қарилгимиз қаёкка боради? Ниманинг ҳам андишасини қилмок керак? Зарурати борми?

Бир неча кундан кейин Эрве Марсена ушоқкина машинасида Глостер графлигидаги хушманзара кишлокдан кетиб борарди. Ўтган ёз одатдагидек серёгин бўлди ва бу дарахтлар билан гулларга жуда қўл қелди. Энг камсукум хонадонларнинг деразаларида ҳам чаппар уриб турган гулларни кўриш мумкин эди. Махаллий олтин ранг тошлардан қурилган иморатлар Шекспир замонасида қандай бўлган бўлса, hozir ҳам шундайлигича турарди. Инглиз манзараларининг нафис гўзалликларини яхши кўрадиغان Эрве Виндхерст паркини кўриб қойил қолди. Леди Спенсер-Свифтнинг кўргони шу ерда жойлашган эди. Кингир-кийшик йўлни қалин ўт-ўлан босган эди. Майсазорлар хафсала билан тарашлаб қўйилган. Уларнинг теварагини бакуват эман дарахтлари ўраб олган. Говлаб кетган қирқулоқлар ва қирқбўгинлар орасида ховуз ялтираб кўринади. Нихоят, Эрве касрга етиб қелди ва ёввойи узум билан қопланган дарвоза олдида машинани тўхтатди. Сўнг юраги ўйнаган қўйи кўнгирик тугмасини босди. Ичкаридан хеч қандай жавоб бўлмади. Эрве беш дақиқача кутди. Кейин охиста эшикни итариб кўрди. Эшик

очик экан. Дахлиз нимкоронги. Ўриндикларда шарфлар ва пальтолар уюлиб ётипти. Дахлизда ҳеч ким йўк. Аммо кўшни хонадан ёд олинган матнни гўддираб айтаётгандай овоз эшитилди. Француз эшик олдига келиб, деворларига катта-катта портретлар осилган чўзинчок зални кўрди. Бир гуруҳ сайёхлар фрак кийган улугсифат эшик огасининг теварагини куршаб олишган. Эшик огасининг фраки остидан тўк сиёхранг жилети ва йўл-йўл шими суришиб турипти.

— Мана бу, — дейди эшик огаси суратни кўрсатиб, — сэр Уильям Спенсер-Свифт (1775—1835). У Ватерлоо ёнидаги жангда иштирок этган ва Веллингтоннинг шахсан дўсти бўлган. Сувратни сэр Томас Лоуренс чизган. У кишининг асли леди Спенсер-Свифтнинг сурати ҳам сэр Томас Лоуренснинг мўкаламига мансуб. Тингловчилар ўртасида пичир-пичир эшитилди.

— Ўша хонимнинг ўзими...

Эшик огаси юзига сирли тус бериб, сезилар-сезилмас бош иргаб каради. У сиполигини кўлдан бермасликка уринаётгани сезилиб турарди.

— Ха, — дея илова килди эшик огаси шивирлаётгандай паст овозда, — бу ўша хоним. Байроннинг маъшукаси бўлган. Байрон унга "Пандорага" деган машхур сонетини багишлаган.

Иккита турист сонетнинг биринчи мисрасини ёддан айтди. Эшик огаси сиполик билан бош иргади:

— Худди шундай, — деб тасдиқлади у. — Бу эса сэр Роберт Спенсер-Свифт. Аввалги Спенсер-Свифтнинг ўгли (1808—1872). Портретни сэр Жон Миллес ишлаган.

Кейин тингловчилар томон бир оз эгилиб, сир айтаётгандай охангда деди:

— Байрон Виндхерстда мехмон бўлиб кетгач, тўрт йил ўтгандан сўнг сэр Роберт дунёга келган.

Ёшгина жувон сўради:

— Байрон бу ерга нима учун келган эди?

— У сэр Уильямнинг дўсти эди.

— Э, шунаками? — деди жувон.

Хар икки портретни яхшилаб кўриб олмок учун Эрве Марсена сайёхлардан ажралиб колди. Леди Спенсер-Свифтнинг эри сэр Уильямнинг юзи япалокрок, ичавериб шешинкираган, дурустгина шамол еган эди. Унинг юзига кзрас сержахл ва мутакаббир одам бўлганини тахмин килиш мумкин эди. Хотинининг нафис хуснида эса улугворлик билан бокиралик мужассам эди. Аммо тикилиброк караганда ледининг соф нигохидаги яширин хисчанликни ҳам, багритошлиқдан холи бўлмаган таманнони ҳам илгаб олиш мумкин эди. Сайёхлар томошани тугатиб, эшик томон йўл олдилар, йигит эса ҳамон хаёлчанлик билан суратларни томоша килишда давом этмокда эди.

Эшик огаси у томонга энгашиб, андиша билан деди:

— Кечирасиз, сэр, билетингиз борми? Сиз бошқалардан кечикиброк келдингиз... Хамма кириш хакини тўлаб бўлганди. Шунинг учун изн берсангиз..

— Мен сайёх эмасман. Леди Спенсер мени лутфан таклиф килиб, шу ерда дам олиб кетишга ундаган. У мени кизиктирган хужжатларни кўрсатишга ваъда берган...

— Афв этасиз, сэр... Бундан чикадики, леди Хемптон тавсия этган ёш француз сиз экансиз-да? Бир дакика, сэр. Мен бу одамларни кузатиб кўяй, шу захотиёк хоним-афандига хабар киламан... Сизга ажратилган хона мунтазир, сэр. Юкларингиз машинадами?

— Менинг биттагина чемоданим бор.

Сайёхларнинг келиб туриши леди Спенсер-Свифтни солиқ тўлашдан озод қиларди. Ўз касрининг эшикларини хорижий туристларга очган кунларда леди Спенсер-Свифтнинг ўзи иккинчи қаватда жойлашган меҳмонхонада истикомат қиларди. Ёш французни ўша ерга таклиф қилишди. Кекса леди ўзини мағрур тутар, лекин унда мутақаббирлик йўқ эди. Унинг тик қадди-коматида» гурур ёгилар, лекин муомаласидаги тўғрилиқ уни анча юмшатиб турарди.

— Миннатдорлигимни қандай изхор қилишимни ҳам билмайман, — деб гап бошлади Эрве Марсена. — Етти ёт бегона одамни қабул қиляпсиз...

— Номансиз гапни қўйинг, — деди леди. — Нега бегона бўларкансиз? Сиз энг яхши дугонанинг тавсияси билан келдингиз. Китобларингизни ўқиганман. Мен бу воқеани одамларга одоб билан баён қилиб бера оладиган одамни қўпдан бери қутаман. Сиз бу ишга ҳар жихатдан тўғри келасиз деб ўйлайман.

— Айтганингиз келсин, миледи. Лекин, сира ҳам омад менга қулиб бокканига ишона олмаёман. Нахотки, Байрон ҳаётини тадқиқ этган синчков инглиз олимларидан ҳеч қайсиси қўлингиздаги ҳужжатларни эълон қилган бўлмасан?..

— Бунинг хайрон қоладиган жойи йўқ, — деб изох берди леди. — Менинг марҳум эрим катта бувисининг қундалиқларини биронта тирик жонга қўрсатишга руҳсат бермас эди. Бу масалада у эскича қарашларга қаттиқ риоя қиларди.

— Нахотки, бу қозғоқларда тилга олиб бўлмайдиган... гаплар бўлса?

— Билмадим, — деди у. — Мен уларни ўқиган эмасман. Хат жуда ҳам майда — уни ўқийман деб қўздан айрилиш ҳеч гап эмас. Бундан ташқари, йигирма яшар жувон бировга ошиқ бўлиб қолса, қундалигида нималар ёзиши мумкинлигини ҳаммамиз ҳам яхши биламиз.

— Миледи, мен бу қозғоқлар ичида Байрон билан эрингизнинг катта бувиси ўртасида... м-м... яқинлик бўлганини исботловчи далилларга дуч келиб қолмайманми? Шундай бўлиб қолган тақдирда ҳам ҳеч нарсани яширмасликка ҳаққим бор деб ҳисоблайвераманми? Леди французга таажжуб билан қаради. Унинг нигоҳида жиндай энсаси қотгани сезилиб турарди.

— Албатта-да! Акс ҳолда сизни таклиф қилмоқнинг нима ҳожати бор эди?

— Жуда олийҳиммат экансиз, леди Спенсер-Смит... Холбуки, қўп оилалар ҳамма нарса аён қўришиб турган бўлса-да, ота-боболарининг номус-орини ўттизинчи бўгингача ҳимоя қилишади.

— Бемаъни гап, - деб тақрорлади кампир. — Сэр Уильям тўнғак эди, ёш хотинининг аҳолини тушунмас эди. Бунинг устига унга хиёнат қилиб, тевақал-атрофдаги кизлар билан дон олишиб турарди. Леди Спенсер-Свифт лорд Байронни учратганда, у нафақат улуг шоир эди, балки фариштанинг қиёфасига ва иблисининг ақлига эга бўлган эркак ҳам эди. Леди жуда зўр одамни танлаган эди. Бунинг учун қим ҳам унга дашном берарди?

Эрве бу мавзунини ортиқ муҳокама қилишга ҳожат йўқлигини ҳис қилди.

— Мени авф этасиз-у, леди Спенсер-Смит, сиз, ахир, бу қундалиқларни ўқимаган бўлсангиз, Байроннинг Виндхерстда қатат уй эгасининг дўсти сифатидагина меҳмон бўлиб кетганини қайсидан биласиз?

— Оилавий ривоятимизда шундай дейилади, — деб қатъий жавоб берди у. — Менинг эрим буни ўзининг отасидан эшитган, у ҳам отасидан эшитган. Бунга сиз ўзингиз ишонч ҳосил қилишингиз мумкин, чунки, яна қайтариб айтаман, ҳужжатлар сизнинг ихтиёрингизда, ҳозир мен сизга уларни қўрсатаман. Сиз эса қаерда ишламоқчи

экаингизни айтсангиз.

Леди Спенсер-Свифт сервикор эшик огасини чакирди.

— Миллер, ертўладаги кизил хонани очиб беринг, у ерга шамлар олиб бо-ринг. Темир сандикнинг калитини менга беринг. Жаноб Марсенани у ерга ўзим кузатиб кўяман. Марсена тушиб колган шароит хаёлот оламини кўзгамаслиги мумкин эмас эди.

Иморатнинг пастки каватида жойлашган, деворларига кизил мато копланган ертўлада бошка хоналардан фаркли ўларок электр чирок йўк эди. Шамлар шуъласи

теварак-атрофга титрок соялар ташлаб турипти. Деворлардан бирининг тагига каттагина пўлат сандик кўйилган. У ўрта асрлар сандигига ўхшаб безалган. Унинг рўпарасида кенггина диван турипти. Кекса леди французнинг кўлига таяниб, викор билан ертўлага тушди, калитларни кўлига олиб, кулфнинг учта тешигига солди-да, тезгина буради. Шундан кейин сандикнинг залварли эшикларини Миллер очди.

Марсенанинг кўзларига кумуш кошик ва санчкилар ялтираб кўринди. Унинг нигохидан чармдан ишланган аллакандай гилофлар липиллаб ўтди, аммо бека кўлларини муковаси оппок сахтиён теридан ишланган калин альбомга узатди.

— Мана, Пандоранинг кундалиги, — деди у. — Мана булар мактублар. Уларни Пандора ўз кўли билан манави пуштиранг тасмаларга ўраб боглаб кўйган.

Леди Спенсер-Свифт ертўлага кўз югуртириб чикди.

— Шошманг-чи... Сизни каерга ўтказсак экан? Манави катта эман столининг ёнида ўтирсангиз сизга кулай бўлармикин? Лаббай? Майли, бўлмаса. Жуда яхши... Миллер, жаноб Марсенанинг ўнг ва сўл томонига иккита шамдон кўйиб беринг... Энди сандикни кулфланг. Биз кетайлик. Мехмонимиз бемалол ишласин.

— Ярим кечадан хам кечрок қолиб ишласам майлими, миледи? Вақтим унчалик кўп эмас, шунинг учун хамма нарсани ўкиб улгурсам дегандим.

— Мухтарам жаноб Марсена, — деди леди. — Шошилиш яхшиликка олиб келмайди, лекин, майли, билганингизни килинг. Тушлигингизни шу ерга олиб келишади. Бошка ҳеч ким сизга халакит бермайди. Эрталаб нонуштани сизнинг хонангизга олиб келишади. Сўнгра яна ишлайверишингиз мумкин. Биз сиз билан кундузи соат бирда тушликда кўришамиз... Шундай килсак сизга маъкул бўладими?

— Жуда хам яхши бўлади-да, леди Спенсер-Свифт. Миннатдорлигимни кай тарзда...

— Кўйинг, керак эмас. Хайрли тун.

Эрве ёлгиз колди. У портфелидан ўзи ёзар ручкасини олди, когоз чиқариб столга ўтирди ва хаяжондан юраги хаприкиб, сахтиён альбомни очди. Кампирнинг гапи тўғри эди — хат хакикатан хам жуда майда ва ажи-бужи эди. Афтидан, Пандора ёзувларимни ўкиш кийин бўлсин деб атайин шундай килган кўринади. Альбом эрининг кўлига тушиб қолиши мумкин эди. Эхтиёт чораларини кўриб кўйган яхши эди. Аммо Марсена хар канака ажи-бужи хатларни ўкишда хам устаси фаранг бўлиб кетганди. У Пандоранинг жимжималарини хам унчалик кийналмай ўқий бошлади. Биринчи сатрларданок у ўзини жилмайшдан тўхтата олмади. Баён услубида ёш жувоннинг кўли сезилиб турарди. Пандора кизикконлигини ёхуд хаяжонини ифодалаган сўзларни тез-тез таъкидлаб турарди. Кундалик 1811 йилда — никохдан сўнг бир неча ой ўтгач бошланган эди.

"1811 йил 25 октябрь. Бугун жуда толикдим, бетобман, эгарда ўтиролмаяман. Уильям овга кетди. Нима билан машгул бўлишимни билмайман. Кундалик тута бошлайман. Бу альбомни менга падари бузрукворим совга килган. Уни юракдан, жуда-жуда яхши кўрардим. Уни бир умр йўкотганимга гоятда афсусланаман. Эрим ҳеч қачон менинг ахволимни тушуна олмайди деб кўркаман. Унинг юрагида ёвузлик йўк, лекин у аёл

кишига юмшок муомала, эркалатиш кераклигини билмайди. Билмадим, умуман, бирон вақт менинг тўғримда ўйлармикин? У ўзининг хотинидан кўра сиёсат тўғрисида, отлар ва фермерлар хақида кўпроқ гапиради. Тўйимиз ўтгандан бери у хали бирон марта ҳам "севги" сўзини тилга олмади, шекилли. Йўк, йўк, олмади. Яқинда у Бриджитга деди: "Хотиним мени бирам жонидан яхши кўрадики..." Мен кўзимни лўк этказиб туравердим". Эрэв шикоятларга ва истехзоларга тўла сахифаларни бирма-бир кўздан ўтказди. Пандора хомиладор эди. У ҳеч қандай шодликсиз боланинг тугилишини кутарди. Эри уни калбида жиндай бўлса-да илинж уйгота олгани йўк. Бола шу одам билан Пандорани яна каттиқроқ боғламоғи керак эди. Жувоннинг жўнгина қайдларида секин-аста сэр Уильямнинг ўта ёқимсиз киёфаси шакллана бошлади. Ундан аччиқ алам кўрган хотини эрининг худбинлиги, шухратпарастлиги, дагаллиги намоён бўлган жиндай холларни ҳам гўё гувоҳдай қозоғга битиб кўярди. Бу орада қундалиқ сатрлари замиридан бошқа бир одамнинг — кўшчилари лорд Петерсоннинг сиймоси борган сари яққолроқ кўрина борди. Сэр Уильям қанчалик жирқанч бўлса, Петерсон шунчалик мархаматли кўринарди.

"1811 йил 26 декабрь. Кеча мавлуд байрамида лорд Петерсон менга жуда бежирим кучукча совға қилди. Мен ҳар доимдагидек ёлғиз эдим, лекин лорд Петерсонни қабул қилдим — ахир, у мендан анча улуг-ку! У мен билан адабиёт ва санъат тўғрисида гаплашди, қани энди мен унинг ҳамма ажойиб фикрларини қозоғга тушира олсам! Уни тингласанг, роҳат қиласан. Унинг хотираси жуда ҳам зўр. У менга Вальтер Скотт ва лорд Байроннинг шеърларини ёддан ўқиб берди. Мен уларни эшитиб, қаддан зиёд лаззатландим. Билдимки, мен лорд Петерсондай одамнинг хотини бўлганимда жуда қатта муваффақиятларга эришган бўлардим. Аммо у қари, бунинг устига мен умрбод бировнинг ҳасмидаман. Эвоҳ! Шўринг қурсин, Пандора!"

Бундан кейинги қайдлардан маълум бўладики, Байроннинг "Чайльд Гарольднинг саёҳатлари" достони Пандорага жуда қатта таъсир кўрсатган. Пандора бу тўғрида қатъан эрига ҳам айтган ва эридан бундай жавоб эшитган:

— Байронми? Ҳа, уни яхши танийман. У ҳам менга ўхшаб жаҳонгашта бўлиб юрган кезларда учрашганмиз. Биз Италияда қанчадан-қанча маишатли тунларни бирга ўтказганмиз-у... Қайтганимиздан кейин у мени ўзининг юртига — Ньюстед аббатлигига таклиф қилганди. Бу ерда унинг ихтиёрида бир гуруҳ фаришта қизлар бор. Мен улар хақида бири-биридан ўтадиган қароғайиб хикоялар айтиб беришим мумкин эди — фақат уларни менинг боқира рафикамга айтиш қуноқи азим бўлади-да... Ҳа-ха-ха-ха!..

Шундан кейин оқ альбомни ўқийётган одамнинг нигоҳи олдида Байронни ўзларининг қузурига — Виндхерстга таклиф қилишга эрини мажбур этмоқчи бўлган Пандора бири-биридан мақорроқ баҳоналар тўрини тўқийди. Аввалига эри қаршилик қилади.

— Бу ерга қелиб нима билан шугулланади у? — дея такрорларди у. — Бу ерда зерикиб қолади. Оксоқлиги туфайли узок сайрларда менга ҳамроҳлик қилолмайди. Бунинг устига, у овчи эмас...

Хотини ўзиникини маъқуллади:

— Ўзим унинг қўнглини олишга қарат қиламан. Сэр Уильямнинг қазаби кўзиди:

— "Ўзим" дейсанми? Бу хотинбознинг қўнглини сен оласанми? Бир қамим — хотинимни Байронга ўхшаган одам билан ёлғиз қолишига йўл қўйиш қолганди. Бу муттаҳамнинг уйимга қелиб олиб бойликларимга кўз олайтиришини қўришга сира тоқатим йўк...

Аммо Лондонда Байроннинг шухрати қанча юксакка ўрлагани сари бу қишлоқ қаминдори шоир билан дўстлигини айтиб мақтангани авж олдирди. У бу тўғрида қўни-қўшиларига

хам огиз кўпиртириб гапирди. Кизининг тугилиши муносабати билан леди Спенсер-Свифтнинг миясига жуда ажойиб бир фикр келди — чакалокни чўкинтиришда лорд Байронни вакил ота тарзида иштирок этишга таклиф қилишса кандок бўларкин? Кичкина ледининг тарбияси-ю васийлиги шундай машхур шоирнинг кўлида бўлса, кандок яхши! Сэр Уильям таслим бўлди: "Яхши, мен унга ёзиб юбораман, лекин у ҳеч қачон рози бўлмайди. Бусиз ҳам унинг хотинлар-у шеърлар билан боғлиқ ташвишлари бошидан ошиб ётипти". Бирок Байрон рози бўлди. У турфа хилликни яхши кўрарди. Ўзидай бир шоир одамни чакалокка, яна бунинг устига киз болага вакил ота қилмокчи бўлганлари унга галати туюлди ва розилик берди.

Эрве Марсена шу қадар ўқишга берилиб кетган эдики, на оч колганини, на ташналикни, на хориганини ҳис қилди. Лекин сервикор Миллер ёнида тушлик кўтарган хизматкор билан унинг ёнига келди.

— Леди Спенсер-Свифт сизга ўз эхтиромини изҳор этади ва сизнинг бирор нарсага мухтожлигингиз йўқми деб сўрайди, сэр?

— Ҳеч нарса керак эмас. Ледига айтилганки, хужжатлар шу қадар кизикарли эканки, мен туни билан ишлашга аҳд қилдим.

Эшик огасининг нигоҳида бу гапни унча маъқулламагани сезилди.

— Туни билан дейсизми, сэр? Ростданми? Ундай бўлса, сизга яна шам кел-тириб беришим керак экан.

Эрве олиб келинган овқатдан номигагина тамадди қилгандай бўлди-да, яна альбомни кўлига олди. Байроннинг келиши зўр хаяжон билан тасвирланган эди — Пандоранинг ёзуви янада ажи-бужи бўлиб кетипти.

"Бугун эрталаб соат 11 да лорд Б. келди. У нақадар соҳибжамол ва ранги ўчган.

Афтидан, у бахтсиз бўлса керак. У ўзининг оксоқлигидан хижолат чекади. Шунинг учун ҳам у кадамлаб юрмайди, балки оксабини яшириш учун югуриб юради. Бекор қилади. Оксоқлиги ўзига бирам ярашганки... Кизик... Уильям мени оғохлантирган эди. Гўё лорд Б. аёлларга жуда беандиша муомала қилармиш. Холбуки, у менга икки огиз ҳам гап айтгани йўқ. Рост, вақти-вақти билан сездирмай менга қараб кўяпти, хатто бир марта кўзгуда унинг менга қараб турганини сезиб қолдим. Аммо гаплашганда у фақат Уильямга ва лорд Петерсонга мурожаат қилади, менга эса ҳеч гапирмайди. Сабаби нима экан?"

Туни билан мишжа қокмай Эрве Марсена Пандора қандай қилиб аста-секин шоирнинг жозибасига асир бўлиб қолганини қузатди. Афтидан, ёш ва тажрибасиз киз Байроннинг нима сабабдан бунақа нобайронона иш тутганини тушунмаган кўринади. Байрон Виндхерстга ўзини одоб-ахлоқ доирасида тутишга қаттиқ аҳд қилиб қолгани, чунки, биринчидан, у бошқа бир жувонга муккасидан ошику бекарор бўлиб қолгани, иккинчидан эса, мезбоннинг хо-тинини иўлдан уришни номуносиб иш деб ҳисобларди. Бунинг устига Пандора унга шу қадар анойи, гўр ва нозик кўриндики, уни изтироблар уммонига чўктиришни истамади. У ҳис-хаяжони ловуллаб турган одам эди ва табиий ҳисчанлиги юзига сурбетликни никоқ қилиб олгани.

Шу сабаблар ҳаммаси бир бўлиб Байрон Пандора билан севги ҳақида гаплашмади.

Лекин аста-аста бўлса-да, машмашанинг тўрлари тўқила бошлади. Сэр Уильям Байронга Ньюстед аббатлигини ва у ерда истикомат қилувчи гах деса қўлга қўнадиган пари қизларни эслатди. Бир вақтлар улардан бири бу қишлоқи заминдорнинг дидига мос келиб қолгани. Сэр Уильям уни яна бир кўрмок истагини билдирди.

— Менга қаранг, Байрон. Мени яна бир бор Ньюстедга таклиф қилсангиз бўлмайдами?

Албатта, хотинсиз...

Байрон унга таъна килди.

— Уялинг-е! Ахир, якиндагина уйланган одамсиз-а! Хотинингиз вокиф бўлиб қолиб, бевафолик билан аламини олса нима киласиз?

Сэр Уильям хохолаб кулиб юборди:

— Менинг хотиним-а? Ха-ха-ха! Ахир, у баайни сўфи-ку! Бундан ташкари мени жонидан ортик кўради!

Хар кадамида хушёр тортиб юрган Пандора узоқдан туриб бўлса-да бу гапларни эшитди ва кундалигига ёзиб кўйди. Яна бунинг кетидан ўзининг шархини ҳам илова килди: "Мени жонидан ортик кўради!" эмиш. Вой тентак-ей! Нахотки, кисматимда бутун умр шу тўнгалнинг ёнида яшаш бор бўлса! Нега энди унинг шу килигига ўхшаш бир иш килиб, ундан ўчимни олмай? Шу гапдан кейин шунака газабим кўзидики, агар шу окшом лорд Байрон паркда мени кучиб, лабларимдан бўса олса, ҳеч нарса деб қаршилик кўрсатмаган бўлардим".

Вакт ярим кечадан ошиб кетган. Эрве шоша-пиша саҳифа кетидан саҳифаларни кораламоқда. Ним коронги ертўлада ёниб тугаётган шамлар шуъласи борган сари хира тортиб боряпти. Эрвенинг назарида унинг теварагини жонли соялар ўраб олаётгандай туюлади. Кизил башарали қаср хўжайинининг жарангдор "ха-ха-ха"си унинг кулогига чалингандай бўлди. У леди Пандоранинг нафис чехрасидаги ифодани кузатди — бу чехрада нозик туйгулар тобора кучайиб бормоқда эди. Коронги бурчақда эса Байрон тургандай эди. У юзида истехзоли жилмайиш билан бир-бирига сира мос тушмаган эру хотинни кузатиб турарди.

Француз ёниб битган шамларни алмаштирди. Кейин яна ўқишга тутинди. Энди бу бошқа нарсани кузатарди — Пандора харчанд уришиб Байронни хаёлчанлик оғушидан тортиб олмокчи бўляпти. У топқирлик билан жуда дадил ҳаракат қиляпти. Бу жувонда шунча гайрат бор деб ўйлаш ҳам қийин эди. Эрининг бефарқлиги унинг жон-жонидан ўтиб кетган кўринади. Пандора унга қасдма-қасдига иш тутди. Нихоят, биллиард ўйнаш бахонасида у шоир билан ёлғиз қолди.

"Бугун окшом мен унга шундай дедим: "Лорд Байрон, аёл эркакни яхши кўрса, аммо эркак унга қайрилиб ҳам қарамаса, шўрлик аёл нима қилмоғи керак?" У жавоб берди: "Бундоқ қилмоқ керак". Шундай деди-ю, мени хаддан ташкари қаттиқ қучоқлаб олди ва..." Шу ўринда бир сўз ҳафсала билан ўчириб ташланган эди, лекин Эрве кўпда қийналмасдан уни ўқиди: "ўпти".

Эрве Марсена енгил нафас олди. У омади юришганига ишониб-ишонмасди. "Тушимми, ўнгимми? — деб ўйлади у. — Бизнинг энг ардоқли орзуларимиз фақат тушдагина шунака тўқислик билан рўёбга чиқади-ку!" У ўрнидан туриб, кўли билан пўлат сандикни, диванни, деворларни ушлаб кўрди — шу йўл билан бўлаётган воқеаларнинг чинлигига ишонч ҳосил қилмокчи эди. Шубҳага ўрин йўқ — теварагидаги ҳамма буюмлар чиндан ҳам мавжуд эди, кундалик ҳам ҳақиқий эди. У яна боши билан ўқишга чўмди.

"Мен кўрқиб кетиб, унга дедим: "Лорд Б., мен сизни севаман, лекин якинда фарзанд кўрганман. Бу фарзанд мени отаси билан мустаҳкам боғлаб туради. Мен сизга фақат дўст бўлмоғим мумкин. Бироқ сиз менга жуда кераксиз. Менга ёрдам беринг!" У хайрон қоладиган даражада меҳрибон ва раҳмдил одам экан. Шу дақиқадан бошлаб, мен билан ёлғиз қолганида, юрагидаги дардларнинг ҳаммаси аригандай бўлади. Менга шундай туюладики, мен унинг қалбига малҳам бўляпман".

Француз йигит табассумини тўхтата олмайди. У Байронни жуда яхши ўрганган, шунинг

учун уни ёшгина, химоясизгина жувоннинг ёнида сабр-токат билан унга таскин бериб ўтирган киёфада тасаввур килолмайди. Унинг кулокларида шоирнинг овози жаранглагандай бўлади: "Ахир у мени соатлаб кўлларимдан ушлаб ўтириб, факат шеър ўкиб беришга қобил деб ўйласа, жуда адашади. Биз тугунни ечадиган паллага етиб бордик".

Кейин французнинг хаёлига бир фикр келди — леди Спенсер-Свифтнинг унга берган бир боғлам мактублари ичида Байроннинг хақиқий кайфиятидан далолат берувчи хужжат бўлиши мумкин. У шоша-пиша мактублар боғламини ечди. Хақиқатан ҳам, булар Байроннинг мактублари экан. Эрве дархол шоирнинг эхтиросли дастхатини таниди. Бирок боғлам ичида Пандоранинг кўли билан ёзилган яна қандайдир бошка қозғалар ҳам бор эди. Эрве тезгина уларга кўз югуртириб чикди. Булар леди Спенсер-Свифт мактубларининг қораламалари эди. Жувон уларни ҳам саклаб қўйган экан.

Ёзишмани ўқишга киришиб кетган Эрве мамнуният билан ишонч ҳосил қилдики, унинг тахминлари тўғри экан. Хавойи муносабатлар тез фурсатда унинг жонига тегибди. У Пандорадан кечаси - ҳамма қаср ахли уйкуга қирган вақтда учрашишни илтимос қилади. Пандора қўнмайди. Аммо унинг астойдил экани сезилмайди. Эрвенинг хаёлидан ўтади: "Қораламасини ҳозиргина ўкиб чикканим мана шу мактуб Байронга юборилган бўлса, у галабининг яқин эканини ҳис қилмаган бўлиши мумкин эмас", Чиндан ҳам жувон анойилигини намойиш қилиб, факат битта қарши далил келтирипти: "Бунинг иложи йўқ, чунки қасрдаги одамларнинг эътиборини жалб қилмаган ҳолда қасрда учрашимиз мумкинлигини тасаввур ҳам қилолмайман".

Эрве яна альбомни кўлига олди. Пандора Байрон билан мактублар алмашиб турмоқ учун гўё ўз кутубхонасидан унга китоблар бераётгандай бўлганини ёзипти. Шундай қилиб, у хатто эрининг хузурида ҳам хушторига китоблар берар, уларнинг ичида эса севги мактублари бўлар экан. "Бор-йўғи йигирма ёшда-я!" — деб ўйлади Эрве.

"Бугун Уильям овга кетди. Биз хизматкорларнинг кўз ўнгида бўлса ҳамки, уззукун лорд Б. билан бирга бўлдик. У бағоят жозибадор эди. Қимдир унга қасрдаги ертўла ҳақида гапириб берипти. У ертўлани кўрмоқ истагини билдирди. Мен у билан бирга тушмоққа журъат қилмадим, аммо мураббия мистрис Д.дан меҳмонга ертўлани кўрсатишни илтимос қилдим. Қайтиб келиб, у галати оҳангда шундай деди: "Гўзал кўнларнинг бирида бу ертўла шунақа бир гўшага айланадики, мен бутун умрим давомида зўр мамнуният билан уни эслаб юраман!" Бу гапи билан у нима демокчи бўлди? Унинг гапларининг маъносини чақишдан кўрқаман ва, айниқса, юрагим зир-зир титраган ҳолда ўйлайманки, унинг мамнунияти мен билан боғлиқ хотиралар туфайли бўлмасин, илойим!" Мактублар билан альбом француз йигитга саргузаштнинг ечимини тиклашга ёрдам берди. Бир қуни кечаси Пандора Байрон билан ертўлада учрашишга рози бўлипти. Бу пайтда унинг эри ўзининг хобхонасида хурракни ванг қўйиб ухлаб ётар, хизматкорлар эса ўзларининг учинчи қаватдаги уйларида эдилар. Байрон оловдай жўшқин, айтганини қилдирмоққа уринарди. Пандора эса шафқат сўраб илтижо қиларди.

— Лорд Байрон, — деди у шоирга. — Мен сизнинг ҳукмингизданман. Нима истасангиз шуни қилишингиз мумкин. Хамманинг кўзидан яширинмиз, ҳеч ким овозимизни эшитмайди. Ўзимнинг ҳам қаршилик қилишга ҳолим қолмади. Мен қурашмоққа уришиб кўрдим, аммо муҳаббат иродамга қарши ўлароқ мени шу ерга бошлаб келди. Менинг ҳалос бўлишим факат сизгагина боғлиқ. Агар сиз қорасизлигимни суиистеъмоқ қилсангиз, гапингизга қўнаман, лекин кейин уят ва аламдан бутунлай нобуд бўламан. Унинг кўзларида ёши шашқатор бўлди. Жувоннинг илтижоларидан таъсирланган Байрон

кўнгли эриб кетганини хис килди:

— Сиз мендан инсон боласининг кучи етмайдиган нарсани талаб қиялсиз, — деди у. — Лекин мен сизни шунчалар яхши кўраманки, сиздан воз кечишга ҳам тайёрман.

Улар бир-бирларининг пинжига кириб, диванда яна анча вақт ўтирдилар. Кейин Пандора ўрнидан туриб, ўзининг хобхонасига кетди. Эртаси куни Байрон ношир Мэрей уни Лондонга чақираётганини айтди ва Виндхерстдан жўнаб кетди. Шу куни Пандора кундалигига ёзган гаплар ёш французни чин кўнгилдан завклантирди.

"О, каллаварам! О, ахмок! — деб ёзади у. — Хаммаси тамом бўлди, хаммаси кўлдан чиқди! Мен энди бир умр мухаббат нималигини билмай ўтиб кетаман. Нахотки у тушунмади? Мен, ахир, дабдурустдан бўйнига осилиб ололмайман-ку! Менга ўхшаган катъий ахлоқ-одоб коидалари асосида тарбия кўрган аёл, бунинг устига, мендай ёш жувон ўзини хаёли сатанглардек тута олмайди-ку! У сиз — хозиргача шунака сатангларни кўравериш пишиб кетган. Мен йигламогим керак эди. У эса мухаббат бобида саводи чиккан одам сифатида мени юпатиши, менга таскин бериши ва бутун вужудимни ўртаётган туйгуга ён беришга мени кўндирмоғи керак эди. Бирок у хамма умидларимни чиппакка чиқариб жўнаб кетди! Умримда ҳеч қачон унинг бу қилмишини кечирмайман".

Бу воқеадан кейин улар яна иккита мактуб алмашишади. Байроннинг мактуби жуда эҳтиёт бўлиб ёзилган. Шубҳа йўқки, У Пандоранинг эрини ўйлаган — кўлига тушиб қолса, конвертни очиб, хатни ўқиши мумкин. Пандора мактубининг кораламаси жувоннинг нозик туйгуларига тўла, айни чоқда, унинг пинхона газаби ҳам сезилади. Кундаликнинг бундан кейинги қайдларида Байроннинг номи яна бир неча марта тилга олинади. Бир гал унинг янги достони муносабати билан, яна бир гал унинг атрофидаги навбатдаги машаа туйғуларига Байрон эсланган. Кинояли таъналар бор — уларда теран бир афсус-надомат сезилиб туради. Аммо 1815 йилдан кейин Байрон Пандоранинг хотирасидан бутунлай ўчиб кетган кўринади.

Ертўладаги қичкина дарчадан заиф тонг нурлари шуъла ташлади. Эрве гўё оғир бир дарддан ҳалос бўлгандай теварак-атрофига назар ташлади ва ХХ асрга қайтди. Ўтган тун давомида у жуда гўзал ва гаройиб саргузаштни бошидан кечирди! Буни у зўр мамнуният билан қозғашди. Хозир эса ишни тугатиб, уқусиз ўтказган тундан сўнг анча хориганини хис қилди. У қерида, эснади, шамларни пуфлаб ўчирди-да, ўзига ажратилган хонага йўл олди.

Кўнгирик жаранги тушлик вақти бўлганидан оғох қилди. Дахлизда пурвикро Миллер кутиб турарди. У французни меҳмонхонага бошлади. Бу ерда леди Спенсер-Свифт ўтирган экан.

— Яхшимисиз, жаноб Марсена, — деди у эрқакча йўгон овози билан. — Менга айтишди — тун билан ухламабсиз. Ухламаганга яраша, яхшигина ишлагандирсиз?

— Жуда яхши ишладим! Хаммасини ўқиб чиқдим. Йигирма саҳифани тўлдириб ёзиб олдим. Бу — бекиёс воқеа! Сизга миннатдорлигимни айтиб тугатолмайман.

Леди унинг гапини бўлди:

— Сизга айтиб эдим-ку! Сувратига қараганда Пандора ушоққина бўлса ҳам, менга хашиша севги-мухаббат учун яратилган аёлдай туюларди.

— У чиндан ҳам ишк-мухаббат учун яратилган экан. Бирок бутун воқеанинг латофати шундаки, Пандора ҳеч қачон Байроннинг маъшукаси бўлган эмас.

Леди Спенсер-Свифт бўзариб кетди:

— Нима? — деб сўради у.

Кўчирмаларини ўзи билан олиб келган француз йигит бекага бутун воқеани хикоя қилиб берди. Хикоя қилар экан, ҳар иккала иштирокчининг феъл-атворини таҳлил қилишга ҳам уринди.

— Мана шу тарзда, — деб тугатди у, — лорд Байрон умрида биринчи ва сўнгги марта раҳмдиллик туйғусига ён берди. Эрингизнинг катта бувиси эса бутун умри давомида унинг бу саховатини кечирмай ўтди.

Леди Спенсер-Свифт унинг гапларини бўлмастек тинглади, аммо шу ерда келганда чидаб туролмади.

— Бўлмаган гап! — дея хитоб қилди у. — Ё матнни яхши ўқиёлмагансиз, ё бирон нарсани тушунмагансиз... Пандора лорд Байроннинг маъшуқаси бўлмаган эмиш. Унинг лорд Байроннинг маъшуқаси бўлганини бутун олам билади-ку! Бу графликда биронта оила йўқки, бу воқеани гапириб юрилмаган бўлсин... Афсуслар бўлсин, жаноб Марсена, бироқ сизнинг узил-кесил ҳулосангиз шунақа бўладиган бўлса, мен бу ҳужжатларни эълон қилишга руҳсат беролмайман... Нима учун, биласизми? Сиз бутун Францияга ва бу ердаги ўлкаларга жар солиб, бу буюк муҳаббат ҳеч қачон бўлган эмас деб хабар қилмоқчимисиз? Шўрлик Пандора гўрида тик туриб кетади-ку, афандим!

— Нега бундок дейсиз? Ҳақиқатни Пандора ҳаммадан яхши билади-ку! Ахир, кундалигига ўз қўли билан ёзиб қўйибти — унинг билан Байрон ўртасида айбситадиган ҳеч нарса бўлган эмас.

— Бу кундалик, — деб эълон қилди леди Спенсер-Свифт, — пўлат сандикдаги жойига қайтиб қиради-да, у ердан бошқа ҳеч қачон чиқмайди. Уни қаерда қолдирдингиз?

— Ертўладаги стол устида, леди Спенсер-Свифт. Менда қалит йўқ эди. Шунинг учун уни пўлат сандикка солиб қўёлмадим.

— Тушлик тугаши биланок иккимиз пастга тушамиз ва ҳамма нарсани жой-жойига қўйиб чиқамиз. Оилавий архивни сизга кўрсатмаслигим керак эди. Шўрлик Александр бунга қарши бўлган эди. Бу гал у ҳақ бўлиб чиқди... Сизнинг масалангизга келсак, афандим, сиздан мана шу... нима десак экан... кашфиётингиз тўғрисида лом-мим деб оғиз очмаслигингизни талаб қилишга мажбурман...

— Ҳа, албатта, леди Спенсер-Свифт. Сизнинг ижозатингизсиз бир сатр нарсани ҳам босиб чиқаролмайман. Бундан ташқари, сира-сира сизни норози қиладиган бирон иш қилиш ниятимда йўқ. Лекин сизга айтмоғам керакки, мен тушуна олмаяпман...

— Тушунишингизга ҳожат ҳам йўқ, — деб жавоб берди у. — Мен сиздан фақат битта нарсани ўтинаман — ҳаммасини унутинг.

Француз хўрсинди:

— На илож! Унутаман. Кундаликни ҳам, альбомни ҳам...

— Мана бу гапингиз дуруст. Мен сизга ўхшаган одамдан бошқа нарсани қутмаган ҳам эдим. Энди бошқа бирон нарсани гаплашайлик. Айтинг-чи, жаноб Марсена, инглиз иклими сизга ёқадими?

Тушликдан кейин улар ертўлага тушишди. Миллер улар билан бирга тушди. Эшик оғаси пўлат сандикнинг залварли эшиқларини очди. Кампир ўз қўли билан чарм гилофлар ва қумуш қошиқлар орасига оқ альбомни ҳамда пушти тасма билан боғланган бир даста мактубни жойлаб қўйди. Миллер яна сандикни қулфлади.

— Тамом, — деди кампир қувноклик билан. — Энди улар бу ерда мангу қолади. Улар юқорига қўтарилганда аллақачон автобусда биринчи гуруҳ сайёҳлар қелиб, дахлизда қириш чипталарини ва қаср тасвири туширилган суратни сотиб олиб улгуришган эди. Миллер суратлар олдида, хикоясини бошлаш учун ўзини чоғлай

бошлади.

— Бир дакикага кирайлик, — деди Спенсер-Свифт французга.

Улар сайёхлар гурухидан нарирокда тўхташиб, Миллернинг гапларига астойдил кулок сола бошлашди.

— Мана бу, — дея тушунтира бошлади Миллер, — сэр Уильям Спенсер-Свифт (1775—1835). У Ватерлоо ёнидаги жангда иштирок этган ва Веллингтоннинг шахсий дўсти бўлган. Сувратни сэр Томас Лоуренс чизган. У кишининг аёли леди Спенсер-Свифтнинг сурати хам сэр Томас Лоуренснинг мўйкаламига мансуб.

Суратни яхширок кўриб олиш максатида тўпдан ажралиб олдинрок чиккан сайёх жувон шивирлади:

— Ўша хонимнинг ўзими?

— Ха, — деди Миллер овозини пасайтириб. — Бу ўша хоним. Лорд Байроннинг маъшукаси бўлган.

Кекса леди Спенсер-Свифт французга тантанавор нигоҳ ташлади.

— Ана кўрдингизми? — деди у.

Рус тилидан Озод Шарафиддинов таржимаси

«Жахон адабиёти» журналининг 1998 йил, 12-сонидан олинди.